

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

SOCIAL PHILOSOPHY

УДК 124.5:008(477) "195/20"

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.37-47

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВЕКТОРИ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗМІН У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

А. Я. Бігуняк*

Анотація. Для обґрунтування питань подальшого розвитку сучасного українського суспільства очевидною є необхідність виявити основні вектори аксіологічних змін як цивілізаційний вибір цінностей відкритого демократичного суспільства. **Метою** статті є виявлення та філософський аналіз основних векторів аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства. **Методологія.** Для досягнення поставленої мети результативним є застосування цивілізаційного підходу, загальнонаукових та філософських методів. Методологічним конструктом дослідження є філософське осмислення аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві. Це виявляє діалектичний зв'язок чинників цивілізаційного розвитку нормативно-ціннісної сфери суспільного та особистісного буття. Зміни європейського та євроатлантичного векторів цивілізаційного вибору України обумовили ціннісні трансформації у внутрішній і зовнішній політиці, настановах політичної культури, освіті та інших формах суспільної свідомості. Теоретичне обґрунтування процесу цивілізаційного розвитку та аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві виявляють ціннісно-нормативну складову європейського та євроатлантичного вибору сучасної України; трансформацію цінностей в суспільно-політичному самовизначенні сучасної України, зокрема у сферах політики та політичної культури українців, а також освітньої реформи. **Наукова новизна** полягає у спробі цілісно розглянути процес цивілізаційного розвитку, європейського та євроатлантичного вибору України. **Висновки.** Обґрунтовуючи проблему аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства на методологічних засадах філософського і наукового знання, отримуємо результати теоретичного і практичного значення, важливість яких є очевидною для вирішення низки питань як у воєнний, так і післявоєнний час.

Ключові слова: цінності, євроінтеграція, українське суспільство, особистість, вибір.

* аспірант кафедри філософії, соціології та політології
імені професора Валерія Григоровича Скотного
(Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)
andriybihunyak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5648-118X

CIVILIZATION VECTORS OF AXIOLOGICAL CHANGES IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY: JUSTIFICATION OF THE PROBLEM

A. Y. Bihunyak

Summary. In order to substantiate the issues of further development of modern Ukrainian society, it is obvious that it is necessary to identify the main vectors of axiological changes as a civilizational choice of the values of an open democratic society. **The purpose of the article** is to identify and philosophically analyze the main vectors of axiological changes in the civilizational development of modern Ukrainian society. **Methodology.** To achieve the goal, the application of the civilizational approach, general scientific and philosophical methods is effective. The methodological construct of the study is the philosophical understanding of axiological changes in modern Ukrainian society. This reveals the dialectical connection of the factors of civilizational development of the normative and value sphere of social and personal life. Changes in the European and Euro-Atlantic vectors of Ukraine's civilizational choice caused value transformations in domestic and foreign policy, guidelines of political culture, education and other forms of social consciousness. The theoretical justification of the process of civilizational development and axiological changes in modern Ukrainian society reveals the value-normative component of the European and Euro-Atlantic choice of modern Ukraine; the transformation of values in the socio-political self-determination of modern Ukraine, in particular in the spheres of politics and political culture of Ukrainians, as well as educational reform. **Scientific novelty** consists in an attempt to holistically consider the process of civilizational development, European and Euro-Atlantic choice of Ukraine. **Conclusions.** By justifying the problem of axiological changes in the civilizational development of modern Ukrainian society on the methodological basis of philosophical and scientific knowledge, we will obtain results of theoretical and practical significance, the importance of which is obvious for solving a number of issues both in war and post-war times.

Key words: values, European integration, Ukrainian society, personality, choice.

Постановка проблеми та ступінь наукової розробленості. Для обґрунтування питань подальшого розвитку сучасного українського суспільства очевидною є необхідність виявити основні вектори аксіологічних змін як цивілізаційного вибору особистістю та спільнотою цінностей відкритого демократичного суспільства. Це європейський, євроатлантичний, геополітичний і культурний вибір України такого способу життя, який визнає беззаперечними цінностями суспільства людину, її права, свободу, гідність і безпеку. Такий вибір відповідає інтересам України, світоглядно-ментальним настановам більшості громадян, вибудовує образ майбутнього як глобальний цивілізаційний проект в конкретизації і зрушеннях ціннісної сфери. Однак теоретичний рівень концепції дослідження визначає необхідність з'ясувати низку вихідних положень, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності аксіологічних змін у

суб'єкт-об'єктних, часо-просторових, причинно-наслідкових зв'язках цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства.

Під впливом цивілізаційних викликів в українському суспільстві відбуваються трансформації в інституційній сфері, що обумовлює переоцінку та переосмислення соціально-політичної, економічної, правової ситуації в країні.

Досліджувана проблема пов'язана із виявленням і розв'язанням низки суперечностей. Такі суперечності виникають між особою і суспільством через відсутність консенсусу у визначенні того, що є цінністю, і це створює ціннісний розкол, дестабілізує суспільство у всіх сферах його буття. Спростування названих протиріч надасть теоретичного і практичного значення результатам дослідження проблеми. Як зазначає Н. Скотна, проблема визначення ціннісної сфери особистості і суспільства, самовизначення особистості гостро постає у перехідних посттоталітарних

суспільствах, коли виникає можливість і потреба обирати шлях розвитку суспільства, особи в конкретизації світоглядних орієнтирів, форм освіти, ідеологічних уподобань, філософії і стилю життя [11: 6]. Тож визначення цивілізаційних векторів ціннісних змін в сучасному українському суспільстві залежить від усієї системи зовнішніх впливів на особистість та її внутрішній світ.

Стан розробленості проблеми виявляє міжгалузевий рівень дослідження, у постійному зверненні до напрацювань із сучасної історії України, філософії, соціології, політології, історії культури, психології тощо. Визначаючи цивілізаційні вектори аксіологічних змін в суспільному розвитку України, звертаємося до фундаментальних філософських, міжгалузевих досліджень проблеми у різні роки Незалежності – це, зокрема, монографії М. Козловця [4], В. Кременя, В. Ткаченка [5], С. Пирожкова, Н. Хамітова [7]; Національні доповіді НАН України [8; 14; 15], розробки Українського інституту майбутнього [13], матеріали конференцій [9] тощо.

Значний пласт у бібліографічному переліку дослідження становлять законодавчі акти сучасної України, що у різні роки Незалежності визначають цивілізаційні вектори європейського та євроатлантичного розвитку сучасного суспільства та обумовлюють аксіологічні зміни у ньому, формування теорії тощо.

Аксіологічна сфера сучасного українського суспільства донедавна була предметом філософського дослідження здебільшого у межах філософії релігії – В. Бодак, А. Колодний, Г. Лозко, А. Филипович. Як проблему ціннісних орієнтацій українського світогляду, ментальності та характеру в історії української національної філософії, психології, історії культури вивчали А. Бичко, І. Бичко, О. Гордійчук, В. Горський, В. Діденко, С. Кримський, В. Нічик, В. Табачовський, Д. Судин,

Ю. Шайгородський, В. Шинкарук, В. Янів, С. Ярмусь та ін. Аналіз соціально-філософських аспектів в дослідженні проблеми цінностей здійснювали В. Андрющенко, Є. Божок, М. Козловець, В. Кремень, М. Михальченко, С. Пирожков, А. Ручка, Н. Скотна, Н. Хамітов та інші науковці. Однак недостатньо дослідженою є проблема визначення цивілізаційних векторів аксіологічних змін у цивілізаційних викликах сьогодення – коронавірусна інфекція COVID-19, повномасштабна агресія Росії проти України 24 лютого 2022, ядерна загроза тощо, що й обумовило вибір теми дослідження.

Метою дослідження є виявлення та філософський аналіз основних векторів аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства. Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- здійснити теоретичне обґрунтування процесу цивілізаційного розвитку та аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві;
- визначити методологічну основу дослідження; виявити ціннісно-нормативну складову європейського та євроатлантичного вибору сучасної України; проаналізувати діалектичні закони і принципи ціннісних змін в особистісному і суспільному бутті;
- розглянути трансформацію цінностей в суспільно-політичному самовизначенні сучасної України, зокрема у сферах політики та політичної культури українців, а також освітньої реформи.

Дискусія та результати. Розвиток нової соціально-економічної, світоглядно-ментальної парадигми, процеси демократизації, кризові ситуації в українському суспільстві в досліджуваній період обумовили переоцінку цінностей як на рівні особистісного життя, так і спільноти. Для абсолютної більшості українців утвердження нової ціннісної парадигми є прийнятною відповіддю на цивілізаційні виклики, водночас, – це важливий інструмент суспільних

реформ. Як зазначають С. Пирожков та Н. Хамітов, для особистості у її світоглядному вимірі завжди актуальними є ті чи інші цінності, які визначають консолідованість, активність і спрямованість країни та суспільства на цивілізаційний розвиток. Мова йде про духовні, або моральні, цінності – те, заради чого можна і жити, і жертвувати життям. По суті, це відповідь на запитання: "Заради чого я живу?". Моральні цінності породжують смисли та мотиви як особистісного, так і соціального буття. Саме такі цінності визначають долі країн і союзів країн [7: 215]. На шляху демократичних перетворень часто виникають тенденції ціннісних розколів, розмитість та зміна ціннісних орієнтацій. З кінця ХХ століття і до сьогодні українське суспільство перебуває в ситуації суспільних, зокрема ціннісних трансформацій. Тож саме цей період визначає хронологічні межі нашого дослідження.

Нижня межа обумовлена історичною подією проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 року, що згодом було затверджено результатами референдуму 1 грудня 1991 року. Верхня межа дослідження умовно визначена подіями повномасштабної агресії російської армії проти України 24 лютого 2022 року та її наслідками, зокрема змінами у ціннісно-нормативній сфері суспільно-політичного життя України.

Філософське обґрунтування цивілізаційних векторів аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві охоплює територію України, що знаходиться в межах державного кордону, встановленого Законом "Про державний кордон України".

У процесі осмислення важливих процесів суспільного розвитку сучасної України необхідно застосувати світоглядно-ментальну парадигму, що допоможе розкрити аксіологічні зміни як основу єдності і протиріччя історично обумовлених традицій та інновацій. Вивчаючи особливості ціннісної ідентифікації в українському

соціумі на початку другого десятиліття ХХІ ст. на основі філософських та соціологічних підходів, А. Ручка та М. Наумова висновують про відмінності в ціннісних орієнтаціях людей в розвинених і перехідних суспільствах з домінуванням в соціумі, що обирає свій шлях розвитку, цінностей безпеки і виживання. При цьому дослідники зазначають, що із змінами умов життя в Україні закономірними є аксіологічні зміни – в прагненнісамореалізації людини, утвердженні демократичних, політико-громадянських цінностей [10: 296].

Трансформація ціннісних настанов у сучасному українському суспільстві відбуваються у контексті розвитку культури, під впливом соціокультурних чинників розвитку усіх сфер суспільного життя. Як зазначає М. Козловець, "перебуваючи географічно в центрі Європи, Україна опинилася на культурно-цивілізаційному розломі Схід – Захід. На її території західноєвропейська та євразійська цивілізації не тільки зустрічаються, вступають у взаємодію, а й багаторазово відбиваються в характері тасвідомості українського народу" [4: 556].

Найбільш суттєвими чинниками виникнення і формування змін в аксіологічній сфері суспільного та особистісного життя українців постають геополітичні характеристики історико-етнографічних регіонів України, в яких проживає суб'єкт аксіологічних змін – людина і спільнота, а також світогляд та ментальність, події особистісного, культурно-історичного та рівень соціально-економічного буття суб'єкта, сфера соціальної зайнятості, професійна діяльність тощо. Розглянемо окремі із названих.

Світоглядно-ментальні характеристики української спільноти та людині є важливим чинником формування та функціонування ціннісної сфери у часі та просторі буття її суб'єктів. У суспільному та особистісному бутті людина і спільнота

утверджують і реалізують свої творчі можливості і сутнісні ознаки, а в досвіді дій і діяльності через систему успадкованих і самостійно набутих уявлень, вірувань і знань пізнають світ і себе в цьому світі. У світоглядних настановах як формі свідомості людина і спільнота сприймає, осмислює, оцінює світ, визначає своє місце у ньому. Це система принципів, знань, ідеалів, цінностей, вірувань, поглядів на сенс та мету життя, які визначають індивіда або соціального суб'єкта та органічно втілюються в його вчинки та норми мислення.

Світогляд, за визначенням В. Діденка і В. Табачковського, є інтегральним духовно-практичним утворенням, яке засноване на співвіднесенні наявного, суцього та уявного, бажаного, належного, синтезом досвіду, оцінки знання та переконань, зорієнтованих на ідеали, чим спонукає до практичної дії, до певного способу життя та думки. У структурному плані прийнято виділяти у світогляді підсистеми або рівні: світовідчуття, світосприйняття, світоспоглядання, світорозуміння та світобачення. Причому структура світогляду завжди визначена досвідом (індивідуальним, сімейним, національним, суспільним, загальнолюдським), на основі якого формується світовідчуття як основа світогляду, а також знанням (досвідним, емпіричним та теоретичним), на основі яких формується світорозуміння. Світоспоглядання, як зазначають філософи, формується на основі мети, що усвідомлюється через універсальні форми діяльності в алгоритмі факторів: *потреба – потреба – інтерес – мета – засоби – результати – наслідки*. Водночас на основі цінностей, таких як *щастя, любов, істина, добро, краса, свобода* тощо формуються переконання, ідеали людини та складається її світосприйняття. А принципи монізму, плюралізм, скептицизм, догматизм визначають основні способи світобачення [2].

Таким чином структурна складність, наявність різноманітних рівнів світогляду, його інтерактивний, динамічний характер обумовлює причинно-наслідковий зв'язок із змінами в системі цінностей сучасного українського суспільства. Світогляд за своєю суттю є цілісним сприйняттям людиною та спільнотою структури буття, узагальнюючим осмисленням його сенсу та мети, визначенням головних і значимих ціннісних орієнтирів. За таких умов настанови світогляду особистості визначають особливості духовної і матеріальної культури, спосіб мислення (ментальність) людини та спільноти.

Ментальність – це суб'єктивна форма об'єктивно існуючого менталітету, який є об'єктивною реальністю, характеристичною ознакою буття того чи іншого суб'єкта. Узагальнюючи результати дослідження формування і вияву в особистісному і соціальному житті українців ментальних рис, О. Гордійчук висновує, що основні ментальні настанови українців вплинули на формування певної екзистенційної парадигми цінностей, смислів та сенсів, особливої системи поведінкових реакцій, унікальних патернів світосприйняття, світовідношення, світоперетворення, що в культурно-історичному розвитку спільноти постає як фундаментальна стабілізаційна основа існування нації як цілісності. Ці риси дослідник умовно поділяє на конструктивні і деструктивні, зокрема серед конструктивних виокремлює *емоційність, чутливість, ліризм, філософічність, індивідуалізм, почуття колективізму (лише на добровільних, демократичних засадах), антеїзм, повага до приватної власності, волелюбність, відкритість у сприйнятті інших культур, естетизм* тощо. Водночас О. Гордійчук вказує на деструктивні ментальні риси українців, а саме: *суперечливість вдачі, брак колективної волі, згоди, національної солідарності, повільне сприйняття нових ідей, комплекс*

жертви, меншовартості, провінційності, пристосуванство, схильність до песимізму, правового нігілізму тощо. При цьому філософ зазначає, що українцям важливо підсилювати конструктивні і працювати над зміною деструктивних рис ментальності [1: 59–60].

Отже національна ментальність та її архетипи формуються у суспільному співжитті українців, чітко не усвідомлюючись, однак, зворотно впливають на всі сфери життєдіяльності народу та на розвиток його духовної і матеріальної культури. В актах пізнання та усвідомлення вони отримують світоглядно-філософське осмислення, що становить стрижень національної культури, морально-етичні, естетичні та інші ціннісно-поведінкові настанови, що впливає на життєдіяльність людини та спільноти, суспільне життя тощо. Саме на цій основі відповідно і формуються вектори змін в життєдіяльності сучасного українського суспільства, людській поведінці, способах і принципах пізнання світу, переконаннях, цінностях та ідеалах.

Європейський, євроатлантичний вектор цивілізаційного розвитку постає для сучасної України як геополітичний і культурний вибір способу життя і цінностей. Реалізація прагнень України вимагає пошуку адекватних меті шляхів і засобів, утвердження оновленої ціннісної парадигми у соціальній практиці, взаємодії громадян з органами влади, в міжособистісних стосунках, оцінці перебігу подій російсько-української війни 2014–2022 років, а також налагодження нових форм суспільної комунікації і соціального діалогу в перспективі повоєнної розбудови та відновлення тощо.

Аналізуючи результати соціологічних опитувань про вплив війни на нашу ідентичність, історичну пам'ять та цінності, соціолог Д. Судин зазначає, що з війною українське суспільство отримало потужний імпульс до змін, зокрема у світоглядно-ментальній,

ціннісній сфері. Це підйом солідарності у суспільстві, зростання відчуття української ідентичності, водночас і європейської ідентичності, консолідація суспільства навколо цінностей, зростання довіри людей один до одного, до держави, ЗСУ, Церкви, зниження соціального цинізму (зневажливого ставлення до загальноприйнятих норм і цінностей), трансформація історичної пам'яті у ставленні, сприйнятті та інтерпретації історичних, суспільно-політичних подій і явищ, постатей тощо [12].

Обґрунтування аксіологічних змін як ключової проблеми дослідження безпосередньо пов'язане із чітко продуманою методологією як сукупністю методів, застосованих в роботі. Методологічну основу становлять: інтегративно-ціннісна парадигма наукового та філософського пізнання проблеми цивілізаційних векторів аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві; соціально-філософський підхід до розкриття особливостей цивілізаційного розвитку і вибору українським суспільством європейського та євроатлантичного вектору змін; принцип єдності теорії і практики; системний підхід як підґрунтя для з'ясування змістових та структурних особливостей цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства; структурно-функціональний підхід як основа вивчення головних складників ціннісної сфери в системі етнічних, національних, регіональних, демографічних та інших концепцій розвитку та самовизначення. Діяльнісний і синергетичний підходи уможливають різнобічний аналіз теорії і практики аксіологічних змін в умовах цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства в означений період як багатовекторного складного феномена.

Філософське осмислення аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві виявляє діалектичний зв'язок чинників цивілізаційного

розвитку з нормативно-ціннісною сферою суспільного та особистісного буття. Зміни європейського та євроатлантичного векторів цивілізаційного вибору України обумовили ціннісні трансформації у внутрішній і зовнішній політиці, настановах політичної культури, освіті та інших формах суспільної свідомості [3].

Вибір та реалізація методологічних засад дослідження можлива із застосуванням системного, цивілізаційного, ціннісного підходів, принципів і законів діалектики, що дозволяє використати декілька взаємозумовлених методологічних рівнів вирішення проблеми.

Застосування системного підходу до вивчення аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві робить можливим аналіз нормативно-ціннісної сфери на різних етапах досліджуваного періоду (від 1991 року і до сьогодні), а також під впливом різних суспільно значимих подій і явищ, що відіграють роль цивілізаційних чинників і визначають вектори розвитку і змін. Проаналізувавши особливості функціонування цінностей у суспільному та особистісному житті в діахронному та синхронному аспектах, здійснюємо сходження від пізнання цивілізаційних викликів, які виконують роль чинників аксіологічних змін у суспільстві, до їхнього вияву у різних соціальних інститутах (економіка, політика (держава), наука, освіта, сім'я) та матеріально-економічній, соціально-політичній, духовно-культурній сферах життєдіяльності суспільства. Під впливом цивілізаційних викликів Україна здійснює свій цивілізаційний європейський і євроатлантичний вибір, що визначає напрям її розвитку, ціннісні зміни в економічній сфері, політичній правовій, моральній, релігійній та інших, а також

відносинах і зв'язках між різноманітними угрупованнями, спільнотами і суспільними сферами (системами). Таким чином, ціннісні зміни пронизують усю структуру суспільства в єдності її складових: соціальні інститути – сфери їх життєдіяльності – суспільні відносини.

Для вирішення поставлених завдань доцільно використати загальнонаукові та філософські методи. Серед загальнонаукових використовуємо методи: аналізу і синтезу – для розгляду цивілізаційних векторів аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві; ідеалізації (абстрагування), – який допоможе серед низки ціннісних змін і цивілізаційних векторів як чинників впливу виключити ті, які не є важливими для обґрунтування правомірності європейського та євроатлантичного вибору України; узагальнення – встановлення загальної внутрішньої закономірності функціонування ціннісних норм і настанов в українському суспільстві як зв'язків між його суб'єктами та сферами життєдіяльності; індукції та дедукції – для встановлення загальних і повторювальних рис в потребах і запитах соціальних суб'єктів для забезпечення їх життєдіяльності і відносин (часткове), що дозволить виявити цивілізаційні вектори аксіологічних змін у суспільстві (загальне); метод аналогії – для встановлення провідної ідеї (національної ідеї) як мети цивілізаційного вибору і змін, що забезпечать якісний, сталий, розвиток у всіх сферах українського суспільства; метод класифікації допоможе впорядкувати отриману інформацію на основі уже встановлених класифікаційних груп виникнення та функціонування абсолютних, універсальних, національних, громадянських, сімейно-родинних, особистісних та ситуативних цінностей у світовому та українському суспільстві; за допомогою логічного методу є можливим розкрити

об'єктивну логіку цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства на основі вивчення потреб і запитів, світоглядно-ментальних настанов, системи цінностей і змін у ній для різних соціальних суб'єктів.

Основними філософськими методами нашого дослідження є: діалектичний, використання якого допоможе уточнити та здійснити смислову диференціацію ключових понять: цивілізація, культура, цивілізаційний розвиток, цивілізаційний вибір, цивілізаційний вектор змін, цінність, суспільство, сучасність та ін.; а також визначити універсальний зв'язок подій і явищ в суспільному та особистісному бутті, процесів їх виникнення і розвитку у взаємодії як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків як прояву законів заперечення заперечень, єдності протилежних сил і тенденцій, переходу кількісних змін у якісні тощо; феноменологічний метод – дозволить розгорнути вивчення цивілізаційного вектора аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві у руслі аналізу проблем людської та суспільної свідомості, буття людини та спільноти, «життєвого світу» як світу безпосереднього інтерсуб'єктивного життєвого досвіду; використання трансцендентального методу допоможе вивчити аксіологічні зміни у сучасному українському суспільстві у європейському та євроатлантичному векторі як об'єктивне явище і, водночас, як вияв світоглядно-

ментальних настанов, прагнень і сподівань його суб'єкта (національна спільнота, соціальна верства (страта), окрема людська особистість тощо). Метод герменевтики дозволяє проникнути у смисл аксіологічних змін як феномену цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства, з'ясувати його місце і функції, виявити символіку і дати інтерпретацію цих змін в інформаційно-знаковій системі різних форм суспільної свідомості, в інтеракціях "життєвого світу" соціального суб'єкта.

Висновки. Обґрунтовуючи проблему аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства на методологічних засадах філософського і наукового знання, отримаємо результати теоретичного і практичного значення, важливість яких є очевидною для вирішення низки питань як у воєнний, так і післявоєнний час. Зокрема, це стосується ціннісно-нормативної складової європейського та євроатлантичного вибору сучасної України, трансформації цінностей у суспільно-політичному самовизначенні України, насамперед у сферах політики та політичної культури українців, а також освітньої реформи, визначення дії діалектичних законів і принципів ціннісних змін у сучасному українському суспільстві. Перспективою подальших досліджень проблеми є аналіз діалектичних законів і принципів ціннісних змін у сучасному українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордійчук О. Етногенез та основні риси української ментальності: соціально-філософський контекст. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 2 (90), Вид-во ЖДУ і. І. Франка, 2021. С. 52–62.*
2. Діденко В., Табачковський В. Світогляд. *Філософський енциклопедичний словник.* Київ: Абрис, 2002. С.569–570.
3. Закон про зміни до Конституції щодо курсу на вступ в ЄС і НАТО набув чинності. Євроінтеграційний портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/zakon-pro-zminy-do-konstytuciyi-shchodo-kursu-na-vstup-v-yes-i-nato-nabuv-chynnostih> (Дата звернення: 07.09.2022).

4. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження). Київ: Т-во "Знання" України, 2013. 471 с.
6. Пирожков С., Хамітов Н. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. *Вісник НАН України*. 2022. № 9 (39). С.38–49.
7. Пирожков С., Хамітов Н. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Науково-виробниче підприємство «Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2020. 256 с.
8. Пирожков С. Цивілізаційний вибір України: Парадигма осмислення і стратегія дії. Стенограма наукової доповіді на засідання Президії НАН України 29 березня 2017 року. *Вісник НАН України*. 2017. (6). С.42–52. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/6/9.Pirozhkov.pdf> (Дата звернення: 07.09.2022).
9. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах. 15–28 квітня 2022 р.: ред. колегія: І. Дегтярова, В. Куйбіда, П. Петровський та ін., уклад. Т. Мельник. Т.2. Київ: ДЗВО "УМО" НАПН України, 2022. 246 с.
10. Ручка А., Наумова М. Цінності і типи ціннісної ідентифікації в сучасному соціумі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/vorona/soc-mon-2013.pdf> (Дата звернення: 07.09.2022).
11. Скотна Н. Самовизначення особистості в цивілізаційному вимірі. *Молодь і ринок*. № 12 (107), 2013. С. 6–11.
12. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. *Український тиждень від 24 серпня 2022 року*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (Дата звернення: 07.09.2022).
13. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Доповідь Українського інституту майбутнього. 114 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1bVEYJ4Zgj3f8XPHh1C2h99TvfLOh2snh/view> (Дата звернення: 07.09.2022).
14. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь. Редакційна колегія: С. Пирожков, В. Смолій, Г. Боряк та ін. Київ: Ніка-Центр, 2020. 356 с.
15. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь. Редакційна колегія: С. Пирожков, О. Майборода, Ю. Шайгородський та ін. Київ: НАН України, 2016. 284 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Hordiichuk, O. (2021). Ethnenez ta osnovni rysy ukrainскоi mentalnosti: sotsialno-filosofskyi kontekst [Ethnogenesis and the main features of the Ukrainian mentality: socio-philosophical context]. *Zhytomyr's'kogo derzhavnoqo univertytetu imeni Ivana Franka. Vypusk. Filosofov's'ki nauky'. Zhytomyr: vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 2 (90), 52–62 (in Ukrainian).*

2. Didenko, V., Tabachkovskiy, V. (2002). Svithliad [Worldview]. *Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abrys, 569–570 (in Ukrainian).

3. Zakon pro zminy do Konstytutsii shchodo kursu na vstup v YeS i NATO nabuv chynnosti. Yevrointehratsiynyi portal. 21. 02. 2019 [The Law on Amendment to the Constitution regarding the course for joining the EU and NATO entered into force. European integration portal. 21. 02. 2019]. E-resource. Access mode: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/zakon-pro-zminy-do-konstytutsiyi-shchodo-kursu-na-vstup-v-yes-i-nato-nabuv-chynnosti> (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).

4. Kozlovets, M. A. (2009). Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii [The phenomenon of national identity: challenges of globalization] : Monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka (in Ukrainian).

5. Kremen, V., Tkachenko, V. (2013). Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii (nacherky metadystsyplinarnoho doslidzhennia) [Ukraine: identity in the age of globalization (outlines of a metadisciplinary study)]. Kyiv: T-vo "Znannia" Ukrainy (in Ukrainian).

6. Pyrozhkov, S., Khamitov, N. (2022). Viina i myr v Ukraini: shliakhy do realnoi peremohy i rozvytku [War and peace in Ukraine: ways to real victory and development]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 9 (39), 38–49 (in Ukrainian).

7. Pyrozhkov, S., Khamitov, N. (2020). Tsyvilizatsiina subiektnist Ukrainy: vid potentsi i do novoho svithliadu i buttia liudyny [Civilizational subjectivity of Ukraine: from potentials to a new worldview and human existence]. *Naukovo-vyrobnyche pidpriemstvo «Vydavnytstvo "Naukova dumka" NAN Ukrainy»* (in Ukrainian).

8. Pyrozhkov, S. (2017). Tsyvilizatsiynyi vybir Ukrainy: Paradyhma osmyslennia i stratehiia dii [Civilizational choice of Ukraine: Paradigm of understanding and strategy of action]. Stenohrama naukovoi dopovidi na zasidannia Prezydii NAN Ukrainy 29 bereznia 2017 roku. *Visnyk NAN Ukrainy*, (6), 42–52. E-resource. Access mode: <http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/6/9.Pirozhkov.pdf>. (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).

9. Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf u trokh tomakh. 15–28 kvitnia 2022 r. [Public management and administration in the conditions of war and in the post-war period in Ukraine: materials of Vseukr. science-practice conference in three volumes. April 15–28, 2022]: red. Kolehiia: I. Dehtiarova, V. Kuibida, P. Petrovskiy i in., uklad. T. Melnyk. T. 2. Kyiv: DZVO «UMO» NAPN Ukrainy (in Ukrainian).

10. Ruchka, A., Naumova, M. (2013). Tsinnosti i typy tsinnisnoi identyfikatsii v suchasnomu sotsiumi [Values and types of value identification in modern society]. E-resource. Access mode: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/vorona/soc-mon-2013.pdf>. (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).

11. Skotna, N. (2013). Samovyznachennia osobystosti v tsyvilizatsiinomu vymiri [Self-determination of the individual in the dimension of civilization]. *Molod i rynek*, 12 (107), 6–11 (in Ukrainian).

12. Sudyn, D. (2022). Yak viina vplynula na nashu identychnist, pamiat ta tsinnosti [How the war affected our identity, memory and values]. *Ukrainskyi tyzhdenid* 24 serpnia 2022 roku. E-resource. Access mode:

<https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (Last accessed: 07.09.2022)(in Ukrainian).

13. *Ukraina 2022. Yak ne vtratyty svii shans staty sylnoiu derzhavoiu* [How not to lose your chance to become a strong state]. *Dopovid Ukrainskoho instytutu maibutnoho*. E-resource. Accessmode: <https://drive.google.com/file/d/1bVEYJ4Zgj3f8XPHh1C2h99TvfLOh2snh/view>. (Last accessed: 07.09.2022)(in Ukrainian).

14. *Ukraina yak tsyvilizatsiinyi subiekt istorii ta suchasnosti: natsionalna dopovid* [Ukraine as a civilizational subject of history and modernity: national report]. (2020). *Redaktsiina kolehiia: S. Pyrozhkov, V. Smolii, H. Boriaktain*. Kyiv: Nika-Tsentr (in Ukrainian).

15. *Tsyvilizatsiinyi vybir Ukrainy: paradyhma osmyslennia i stratehiia dii: natsionalna dopovid* [Civilizational choice of Ukraine: paradigm of understanding and strategy of action: national report]. (2016). *Redaktsiina kolehiia: S. Pyrozhkov, O. Maiboroda, Yu. Shaihorodskyi ta in.* Kyiv: NAN Ukrainy (in Ukrainian).

Receive: September 12, 2022

Accepted: October 28, 2022